

“ILLUMINATIONS” ÇEVİRİSİNDEKİ BÜYÜK YANLIŞLAR ÜZERİNE II

TAHSİN SARAÇ

Bu yazının ilk bölümü Türk Dili'nin geçen sayısında yayımlanmıştır. Bu kez yazının son bölümünü veriyoruz.

MATINEE D'IVRESSE – SARHOŞLUK SABAHI

□ *O mon Bien!* için “Sen ey Birtanem!” demiş. Oysa, *Bien* sözcüğü büyük harfle yazılmıştır. Felsefi anlamda “İyi” demektir; bir değer, bir aktör ölçüsünü göstermektedir. Çevirmen ise, “Birtanem” deyip çıkıvermiş işin içinden. “Sen ey İyim benim!” demesi gerekirdi.

□ *Chevalet féérique* için “perili sehpa” demiş. *Féérique*, “masalsı”, “masalardaki gibi” demektir oysa. *Chevalet* ise, çevirmenin sandığı gibi “ressam sehпасı” değil, eskiden kullanılan bir “işkence aleti”, “işkence sehпасı” anlamını taşımaktadır burada.

□ *Cela commença par quelque dégoût et cela finit, -ne pouvant nous saisir sur le champ de cette éternité, -cela finit par une débandade de parfums*: “Kimi tiksintilerle başladı bu, ve işte, -bu ölümsüzlüğün içinde bizi yakalayamadığı için, -korkuların bozgununda sona erdi.” diye çevirmiş. Hiç anlamamış, *se saisir de*, ve *sur le champ*'ın karşılıklarını bilmediği gibi dilbilgisi bakımından da yanlışlığa düşmüş, özneleri karıştırmış. *Se saisir de*: “Bir şeyi yakalamak”, “ele geçirmek” demektir; *sur le champ* ise, “hemen”, “derhal” anlamına gelir. Ama, metinde “nous saisir” olarak görünce, “bizi yakalayamadığı için” diye çevirivermiş hemen. Özne kim, belli bile değil. Tümcenin doğru çevirisi şöyle bir şey olmak gerekir: “Tiksintilerle başladı bu, ama biz, o ölümsüzlüğü hemen yakalayamadığımız için, o güzel kokuların dağılıp gitmesiyle sona erdi.”

□ *Petite veille d'ivresse, sainte! quand ce ne serait que pour le masque dont tu nous as gratifié*: “Ey esriklığın kutsal uyanıklığı! bize armağan ettiğin salt o maske adına .bu.” diye çevirmiş. Virgülle ayrılmış olan *sainte* sözcüğünün eliptik bir tümce olduğunu sezemediği için, uyanıklığa bir sıfat olarak yapıştırıvermiş hemen. Tümcenin doğrusu şöyle bir şey olacak: “Ey esriklığın o minnacık uyanıklığı, kutsalsın! hiç olmazsa bize verdiğin (bağışladığın) o maskeden dolay”.

□ *Voici le temps des ASSASSINS*: “İşte caniler çağı” diye çevirmiş. *Assassin* sözcüğünde yanlış. *Assassin* sözcüğü Fransızcaya XIII. yüzyıl sonunda, Arapçada “esrar (haşış) çeken” anlamındaki *hachchâchi*'den *hachhichins* olarak geçmiş, sonradan “h” düşmesiyle *assassin* biçimini almıştır. Rimbaud sözcüğü işte bu kök anlamıyla kullanmıştır. Nitekim, daha

yukarda, “nous avons foi au poison: zehire inancımız var bizim” demiş olması da bu savı desteklemektedir. *Assassin* sözcüğünün “câni” değil de “esrarkeş” anlamında kullanıldığını bağlamdan çıkarabilirdi çevirmen; sözcüğün kökünü falan hiç bilmese bile.

CONTE – MASAL

Il tua tous ceux qui le suivaient, après la chasse ou les libations: “Av dönüşü ya da âyin sonu kendisiyle gelen bütün kadınları öldürdü” demiş. Oysa Fransızcaya yeni başlayanların ilk haftalarda öğrendiği şeylerden biri de, *ceux* işaret zamirinin, erkek-çoğul nesne ya da kişilerin yerini tuttuğudur. Kadınlar söz konusu olsaydı, *toutes celles* derdi ozan. *Tous ceux*, “kadınlar” değil, “herkes (maiyetindeki herkes)” demektir burada. *Libation* için de “âyin” demiş çevirmen. Oysa *libation*, “saçı” demektir tek sözcükle; “eskilerin, Tanrılar onuruna yerlere şarap, süt, zeytinyağı gibi sıvılar dökmesi” demektir. Sözcük mecazen de, “bol bol yiyip içme”, “eğlenme” anlamına gelir ki burada bu anlamda kullanılmıştır. Bağlamda da âyin falan söz konusu değil hiç zaten.

□ *Il s’amusa à égorger les bêtes de luxe*: “O lüks içindeki hayvanları boğazlayarak eğlendi.” diye çevirmiş. Yine uydurmuş. “Lüks içindeki hayvan” ne demek? *Bête de luxe*, “lüks içindeki hayvan” değil, “süs hayvanı” demektir.

□ *Un amour multiple* için “binbir aşk” demiş. “Çok yanlı ve karmaşık sevi” demektir oysa.

PARADE – GÖSTERİ

Des drôles très solides: “Bu tuhaf kişiler çok kuvvetli” diye çevirmiş. *Drôle* sözcüğü sıfat olduğu zaman “tuhaf”, “garip” anlamına gelir; ad olduğu zaman ise, “biçkin”, “bayağı adam”, “rezil herif” demektir. *Drôle* burada sıfat değil, addır ve verdiğimiz ikinci anlamdadır. Çevirmen daha adla sıfatı birbirinden ayıramıyor. Bir Ayda Fransızca, Bir Ayda İngilizce gibi kitaplar düzeyindeki bilgiyle Rimbaud çevirmeye kalkışmak gibi bir şey oluyor bu.

□ *On les envoie prendre du dos en ville*: “Kirli kazançlar için kente gönderiliyorlar” diye çevirmiş. Uydurmuş yine tabii. *Prendre du dos*, “kirli kazançlar sağlamak” değil, “ensesini kalınlaştırmak”, “kerli ferli biri olmak” demektir.

□ *Costumes improvisés* için “hazırlıksız giysi” diye bir karşılık uydurmuş. Giysi hazırlığını yapamamış mı yani? *Costumes improvisés*, “derme çatma giysiler”, “hemen takıp takıştırılan giyim” demektir.

□ *Avec le goût du mauvais rêve*: “Düşü kötü bir zevkle” diye çevirmiş. Daha ad tamlamalarını sökemediği için böylesi yanlışları sık sık yapıyor çevirmen. “Kötü bir düş tadıyla” demesi gerekirdi.

□ *Spirituels comme l'histoire ou les religion ne l'ont jamais été*: “Tarih ya da dinler gibi hiç olmamış tinsel...” diye çevirmiş. Mukayese tümcelerini sökmeyi beceremediği için, bunun da anlamını kavrayamamış, onun için de sözcükleri sırayla bir bir çevirmiş (çeviride yeni bir yöntem, anlamsızlık yöntemi olsa gerek bu!). Tümcenin doğru çevirisi şöyle bir şey olacak: “Tarih ya da dinlerin şimdiye dek hiç olmadıkları kadar tinsel...”

OUVRIERS – İŞÇİLER

□ *Métiers* için “fabrika” demiş, “el tezgâhı” demektir oysa.

□ *O l'autre monde, l'habitation bénie par le ciel, et le ombrages!* “Ey öteki dünya, ey göğün ve ağaçların gölgelediği kutsal barınak” diye çevirmiş. Yanlış tabii. Ozan üç şeye ayrı ayrı seslenmektedir burada; çevirmen tutmuş son iki bölümü birleştirmiş, apposition gibi düşünmüş; o da olamaz, çünkü o zaman da *habitation*'un başında article bulunamazdı. Tümcenin doğrusu şöyle bir şey olabilir: “Ey öteki dünya, göğün kutsadığı barınak, ve hele siz gölgeler!”

□ *Avare pays* için “açgözlü ülke” demiş. “Cimri”, “eli sıkı ülke” demektir oysa.

LES PONTS – KÖPRÜLER

□ *Quelques-uns de ces ponts sont encore chargés de mesures*: “Bazıları hâlâ yıkıntılar içinde” deyip geçivermiş çevirmen. Çevirmenin bilmediği, eskiden Paris köprülerinin üzerinde evler, dükkânlar bulunduğudur. Rimbaud buna anıştırmada bulunmaktadır işte. Tümcenin doğru çevirisi şöyle olacak: “Bu köprülerden kimilerinin üstünde eski püskü (yıkık dökük) evler vardır hâlâ.”

□ *Des accords mineurs se croisent, et filent; des cordes montent des berges*: “Küçük payandalar çaprazlamasına geçip gidiyorlar; bentlerden ipler çıkıyor.” diye çevirmiş. Hiç anlamadan uydurmuş ve gülünçten de öte durum yaratmış. Düzeltilecek yanı yok ki... *Accord* burada müzikteki anlamıyla “akor”, “ezgi” demektir; “payanda”lığı nereden çıktı? *Mineur* de öyle, müzik terimi. *Corde* da müzikteki anlamıyla “çalgı teli” demektir; çevirmenin imgeleminde “iplik” oluvermiş!.. Tümcenin doğru çevirisi şöyle bir şey olacak: “Minör tonda ezgiler birbirlerine karışır, sonra uzaklaşıp giderler. Kıyılarından çalgı telleri yükselir sanki.” Bir satır sonra *instruments de musique*'ten söz ediyor zaten ozan. Hiç olmazsa bu bağlamdan çıkarır kişi. Sen kalk minör tonda ezgileri küçük payandalara çalgı tellerini bentlerin iplerine (!) çevir ondan sonra da Rimbaud'yu Türkçeye aktarıyorum san, ve kas kas kasıl. Pes doğrusu. Ama bunları yapabilmek için İlhan Berk kadar bilisiz ve sorumsuz olmak ve bunlardan da hiç bir kaygı duymamak gerekir ancak.

ORNIÈRES – TEKERLEK İZLERİ

□ *Les bêtes les plus étonnantes* için “adamakıllı şaşkın hayvanlar” demiş. Oysa, *étonnant,es* “şaşırtıcı”, “göz alıcı” demektir; “şaşkın” anlamındaki *étonné* ile karıştırmış.

□ *Les panaches d’ébène* için “fildişi sorguçlar” demiş. Oysa *ébène* “fildişi” değil “abanoz” demektir.

VILLES – KENTLER

□ *La chasse des carillons crie dans les gorges*: “Boğazlarda av çanları haykırıyor” diye çevirmiş. Çevirmen daha ad tamlamasını çözemiyor. “Av çanı” olsa *carillon de chasse* demek gerekirdi. Hem sonra burada *chasse* sözcüğü “av” değil, “birbirinin ardından gelme”, “birbirini kovalama”, “kovalamaca” anlamındadır. *La chasse des carillons*, “çanların kovalamacası, birbirinin ardından çalması” demektir. “Av çanı” uydurması nereden çıkıyor?

□ ... *les hauteurs où les centaures séraphiques évoluent parmi les avalanches*: “Çığlar arasında, meleksi o yarı hayvan yarı dişi yaratıkların dönüştüğü yükseklikler” diye çevirmiş. Yarı hayvan yarı dişi (!) dediği, santor. Santorun ise yarısı hayvan yarısı insandır. *Evoluer* fiilini “dönüşmek” anlamında almış. Oysa “dönüşmek” anlamında olan *évoluer en qch*’dir. *Evoluer*’nin buradaki anlamı “gezip dolaşmak”tır. Santorun yüksekliğe dönüşmesi ne demek? Tümcenin doğru çevirisi” şöyle bir şey: “Meleksi santorların çığlar arasında gezip dolaştığı yükseklikler...”

□ *Une mer chargée...de la rumeur des perles et des conques précieuses*: “İncilerin gürültüsü ve alımlı borularla yüklü bir deniz” diye çevirmiş. Önce, *conques précieuses* için “alımlı borular” demiş; *conque*, “deniz kabuğu”, “mühre boncuğu” demektir. Sonra, ad tamlamasını yine çözememiş çevirmen. *Rumeur*, hem incilere hem de mühre boncuklarına (deniz kabuklarına) aittir burada. Tümcenin doğru çevirisi şöyle bir şey olacak: “Değerli inci ve mühre boncukları uğultusuyla (sesleriyle) yüklü bir deniz.”

□ *Des cortèges de Mabs...* için “alaylar halinde periler” demiş. *Mabs*, İrlanda mitolojisinde geçen bir büyücü kadındır; perilikle falan ilgisi yoktur. Burada özellikle “büyücüler alayı”, ya da, “büyücüler alaylar halinde...” demek zorunludur; çünkü büyücü sözcüğü ve teminin Rimbaud için büyük önemi vardır ve bunu sık sık kullanır ozan. Çünkü büyücüde, bu dünyayı pisliklerinden kurtaracak, saklı kalmış değerleri (toprağın derinliklerindeki değerli taşları) gün ışığına çıkaracak bir modern Prométhée niteliği görür Rimbaud. Ozanın dünyasını, sorunlarını, kaygılarını bilmeden çevirmeye giriştin mi, adamı böyle kuşa çevirmiş olursun işte...

□ *Des groupes de beffrois* için “kümeyle çan kuleleri” demiş. Oysa, *beffrois* “çan kulesi” değil, “gözetleme kulesi” demektir. Para verip azatlığını satın almış kentlerde, kendi güvenliklerini sağlamak için, bu gözetleme

kulelerini kullanıyordu kentsoylular. İşte bu tarihsel anlama anıştırmada bulunuyor Rimbaud. Bir genel kültür sorunu tabîî bu da...

VAGABONDS – SERSERİLER

□ *Innocence* için “suçluluk” demiş; tam tersi, “suçsuzluk” demektir.

□ *Des bandes de musique rare* için “ender çalgıcılar” demiş. Uydurmuş tabîî; “ender bir müzik (ezgi, hava) çalan topluluklar, kalabalıklar” demektir oysa.

□ *Aussitôt endormi, le pauvre frère se levait...*: “Ben uyur uyumaz, zavallı kardeşim kalkar...” diye çevirmiş. Oysa uyuyan da, kalkan da zavallı kardeştir. Bir önceki tümcede geçen Ben’in burayla hiç bir ilgisi olamaz. Basit bir dilbilgisi kuralı. *Aussitôt*’dan sonra gelen *participe passé*’nin öznesi, onu izleyen çekimli fiilin öznesinin aynı olur. Çevirmen her şeyden önce bunları öğrense bir...

□ *Tel qu’il se rêvait*: “Kendini böyle kuruyordu” diye çevirmiş. Yanlış. “Kendini düşünde gördüğü gibi” demesi gerekirdi.

VILLES – KENTLER

Officiers de construction için “yapıların subayları” demiş; “ustabaşı” demektir oysa. Yapı subayı da n’ola ki?..

□ *Les cochers* için “çan kuleleri” demiş; “arabacı” demektir oysa. “Çan kulesi”nin Fransızcası *clorher(m)*’dir. Sen kalk “arabacı”yı “çan kulesine” döndür, sonra da Rimbaud çeviriyorum san. Cesarettten de öte bir şey bu. Sorumsuzluğun bu çizgisine varabilmek için İlhan Berk olmak gerek ancak!..

□ *Un bras de mer* için “deniz kolu” demiş, “denizin girintisi”, “körfez”, “halic” demektir.

□ *Quai* için “körfez” demiş; *baie(f)* sanmış olacak; *quai* “rıhtım” demektir.

□ *Candélabre* için “sokak feneri” demiş; “büyük şamdan” demektir oysa.

□ *Quelques divans de velours rouge: on sert des boissons polaires dont le prix varie de huit cents à huit mille roupies*: “Kırmızı birkaç kadifeden sedir: fiyatları sekiz yüz rupyeden sekiz bin rupyeye değişen kutup içkilerini içmeğe yarıyor” diye çevirmiş. Hiç mi hiç anlamamış. *Servir* fiili burada “yaramak (servir à)” değil, “sunmak”, “vermek”, “servis yapmak” anlamındadır. Sonra bu fiilin öznesi “divan” değil, on (pronom indéfini) dur. Çevirmen daha bu basit bilgilerden habersiz... Tümcenin doğrusu şöyle bir şey olacak: “Kırmızı kadifeden birkaç sedir: fiyatları sekiz yüz rupyeden sekiz bin rupyeye kadar değişen kutup içkileri sunuluyor (sunulmakta).”

□ *Là encore* için “orada hâlâ” demiş; “orada da” demektir oysa.

NOCTURNE VULGAIRE – BAYAĞI EZGİ

□ *Glaces convexes* için “tümsü aynalar” demiş; “dışbükey aynalar” demektir oysa. *Convexe* ile *complexe*’i karıştırmış olsa gerek.

□ *Suffocantes futaiés* için “soluğu kesilmiş ulu ağaçlıklar” demiş; oysa *suffocant*’e tam tersine, “soluk kesici”, “boğucu” demektir. Mecazen de, “çok şaşırtıcı” anlamına gelir.

FÊTES D’HIVER

□ *Derrière les huttes d’opéra comique*: “Opera Komik’in kulübelerinin arkasında” demiş. “Opera komikte görülen türden kulübelerin arkasında” demek istiyor Rimbaud.

□ *Rondes siberiennes* için “değirmi Sibiryalı kadınlar” demiş. Öyle olsaydı *Des sibériennes rondes* derdi ozan. Çevirmen yine *la ronde*: “ront”, “dans”, “oyun” ile *rond,e* sıfatını karıştırmış. “Sibirya rontları (oyunları)” demektir doğrusu.

SCÈNES – SAHNELER

Dans des corridors de gaze noire: “Kara gazlı koridorlarda” diye çevirmiş. *Le gaz* ile *la gaze* sözcüklerini birbirine karıştırmış. *Le gaz*: “gaz” demektir. *La gaze*: “gazlı bez”, “ince tül” anlamına gelir; burada olduğu gibi. “Kara tüllü geçeneklerde (koridorlarda)” demesi gerekirdi.

□ *Embarcation* için “yelken” demiş; “kayık”, “sandal” demektir.

□ *Archipel* için “yarımada” demiş; “takımada” demektir oysa.

SOIR HISTORIQUE – TARİHSEL AKŞAM

□ *Touriste* için “gezegen” demiş; “gezgin”, “gezmen” söylemek istemiş olacak. Gezegen (seyyare) *planète* demektir Fransızcada. Türkçesinde şaşırmış bu kez de.

□ *Les déserts tartares* için “şarap tortusu çöller” demiş. “Tatar çölleri” demektir oysa. “Şarap tortusu” anlamına gelen sözcük ise *tartré*’dir. Sözlüğe bakmayı bile doğru dürüst becerememiş çevirmen.

GÉNIE-PERİ

□ *Il est l’affection et l’avenir, la force et l’amour que nous, dans les rages et les ennuis, nous voyons passer dans le ciel de tempête et les drapeaux d’extase*: “Sevgi ve gelecektir o, kuvvet ve aşk olan biz, taşkınlıklar, cansıkıntılar içinde fırtınalı gökte coşku bayraklarının geçtiğini görüyoruz” diye çevirmiş. Tabii hiç ama hiç anlamamış. Tümcenin tutulacak yanı olmadığı için, yanlışları bir bir belirtme yoluna gitmeyeceğiz (yer yok çünkü), doğrusunu vermekle yetineceğiz. Bir kez *génie*, yeni bir dünyayı, boş inançlar,

kötülükler ve zulümlerden arınmış yeni bir çağı düşündüren, kozmik boyutlu kişiöğlunun simgesidir Rimbaud için. Bu bakımdan bağlamdaki birçok sözcüklerde ve özellikle *drapeaux d'extase*'da 1871 Paris Commune hareketine anıştırmalar vardır. Çevirecek kişi bunları bilmek, göz önünde bulundurmamak zorunluğundadır, yanlışlığa düşmemek için... Tümencenin doğru çevirisi şöyle bir şey olacak: “Öfke ve can sıkıntıları içinde, coşkuyla dalgalanan bayraklar ve fırtınalı göklerde akıp gittiğini gördüğümüz sevgi ve gelecektir o, kuvvet ve aşktır o (génie).”

□ *La marée* için bataklık demiş; “gelgit”, “denizin kabarıp alçalması” demektir oysa. “Bataklık” anlamına gelen sözcük ise *le marais*'dir. Ne article'leri ne de yazımları arasında en ufak bir benzerlik yoktur.

□

Yanlışlarını belirterek niteliğini (!) ortaya koyduğumuz bu çeviri, daha önce, bir bölümüyle yine bu denli yanlışlarla dolu *Un saison en enfer* ile birlikte *De Yaynevince*, ciddi ciddi yayımlanmıştı. Çok değerli bulunmuş olacak ki şimdi de *Yeditepe*'ce ikinci kez basılmış oluyor (!).

Şimdi çevirmene sormak gerekmez mi: Böylesine basit şeyleri bile karıştırırken, dilin abecesini bile doğru dürüst çözememişken ne diye Rimbaud gibi soylu ve Fransızlar için bile anlaşılması güç bir ozamı çevirmeye kalkışsın? Kim etti sana bu kârı teklif?

ANI ÖZEL SAYISI

Ebüzziya Tefik □ Ahmet Mithat □ Ahmet Rasim □ Namık Kemal □ Abdülhak Hâmit □ Ziya Paşa □ Muallim Naci □ Cevdet Paşa □ Halit Ziya Uşaklıgil □ Hüseyin Cahit Yalçın □ Ahmet İhsan Tokgöz □ Ruşen Eşref Üneydin □ Falih Rıfkı Atay □ Yakup Kadri Karaosmanoğlu □ Ebubekir Hâzım Tepeyran □ Yahya Kemal □ Abdülhak Şinasi Hisar □ Halide Edip Adivar □ Refik Halit Karay □ Yusuf Ziya Ortaç □ Ahmet Hamdi Tanpınar □ Sabri Esat Siyavuşgil ve başka yazarlar.

YAKINDA